

FELSEFENİN ILIK YÜZÜ

Felsefenin Neliği Tartışmalarına Bir Katkı

Ali TAŞKIN*

ÖZET

Bu bildiride felsefenin temel özelliğine işaret etmeye çalıştım. Felsefenin bütün bilimler için öncelikli bir disiplin olduğu düşüncesindeyim. Akılla temellendirilmesi koşuluyla, erken dönemlerden bugüne değin birçok alanda felsefenin büyük katkısı olduğu genel kabul gören bir düşüncedir. Günümüzün bütün bilimleri felsefenin bir dalı olarak başlamıştır; bugün de bu ayrışma sürmektedir. Her ne olursa olsun, felsefe değişik disiplinlerde ve günlük yaşamın içerisinde varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Felsefe, Yaşam, Toplum, Bilimler

* * *

Hangi bilim dalı ya da disiplin olursa olsun, işe kendini tanımlayarak, içeriğini, sınırlarını belirleyip önemini de vurgulayarak başlaması gerektiği bilinmekte, ancak bunun üzerinde pek durulmamaktadır. Felsefe söz konusu olduğunda ise tutum tersine dönerek, tanımından başlanıp, içeriği, sınırları, önemi hep tartışma konusu yapılır. Bu felsefe için olumlu bir özellik olsa da, bir takım kafa karışıklıklarına neden olduğu bir gerçektir. Sistemli felsefe hareketinin başlamasından günümüze değin tanımı ve konusu ile birlikte tartışma konusu olmayı başarmış tek disiplin felsefedir. Bu özellik felsefenin özü ile doğrudan ilgilidir. Bunun basit bir felsefe okurunun bile bilebileceği sıradan bilgi olduğu da açıktır. Dolayısıyla, böyle bir konuyu ele almak kimilerine fazlalık olarak gelebilir. Ancak daha önceden söylenmiş ya da yazılmıştır diye felsefecinin düşünmesine gerek olmadığı, söyleyecekse hep yeni şeyler söylemesi gerektiği öne sürülemez. Wittgenstein'in ünlü yapıtı *Tractatus*'a yazdığı önsözde yer alan, "Çabalarımın başka düşünürlerinkilerle ne ölçüde çakıştığını, ben yargılayacak değilim. Hem burada yazdıklarım, tek noktalarda hiçbir yenilik savı taşıyor; bu yüzden de hiçbir kaynak belirtmiyorum, çünkü düşündüğümü benden önce bir başkasının düşünmüş olup olmadığı, benim için fark etmiyor,"¹ sözleri bu itirazlara en güzel yanıt olabilir! Bu bildirinin temel varlık

□ Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Ludwig Wittgenstein. *Tractatus Logico Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba; Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 9.

nedeni “felsefenin pratiği olmadığı” savlarına karşı çıkmak olduğundan, Wittgenstein’in sözü her felsefeciye bir anlamda ilham verebilir. Yazımızın Wittgenstein’in Tractatus’u olma gibi bir iddiası olmadığı için, temelde aynı yöntemi benimsemekle birlikte, yeri geldikçe kaynak vermekten de kaçınmayacağız.

Felsefe okumanın, felsefi yazıları anlamamanın ve bunların da ötesinde felsefe yapmanın kolay bir etkinlik olmadığı doğrudur. Bu güçlüğü bilerek, düşünme zahmetine katlanmayan ve adeta, “cehalet en büyük mutluluktur”² sloganı ile hareket eden kimselerden tutun da, boşinanç ve tutuculuktan kaynaklanan kimi kaygılara kapılanlar ile bilimlerin ilerlemesi nedeniyle artık ucu açık, nerede duracağı kestirilemeyen sorular ve onlara verilecek çok çeşitli yanıtlarla uğraşmayı iş edinen felsefeye gerek kalmadığını ileri süren sözde bilim erbabına kadar birçok kesimden felsefenin gerekli olmadığına ilişkin itirazlar yükselir. Bu durumda felsefe yapmanın, felsefe yapmayı önermenin, başka bir deyişle felsefeye sahip çıkmanın bazı güçlüklere ortaya çıkar; felsefeci olmak ateş topu tutmak gibi algılanır. Her gün, değişik biçimlerde yaptığımız işin pratiği ve yararı ile ilgili imalı, bazen de alaylı değerlendirmeler ve sorularla karşılaşırız. Kimisine güler geçersiniz, kimisini soran kişinin cehaletine vererek umursamazsınız, kimilerini de gerçek bir meraklı olduğu gerekçesiyle diliniz döndüğünce bilgilendirmeye çalışırsınız.

Felsefenin genelde çok popüler bir etkinlik olmadığı konusunda geniş bir uzlaşma olduğu söylenebilir. Felsefeye karşı bu “soğuk duruş” yalnızca ülkemizde değil başka ülkelerde de rastlanan bir durumdur. Ray Billington’un şu satırları bu görüşümüzü desteklemektedir: “Felsefeci olduğunuzu söylemek, toplumsal intihardan farksızdır. Bir yabancı, birine mesleğini sormuşsa, o kişinin felsefe okuduğunu ve öğrettiğini beyan etmesi genellikle konuşmayı sona erdirir. Çoğu insanın gözünde canlanan felsefeci imgesi, meraklı, hayatın somut gerçekleriyle ilgili olmayan fikirlerin ve ideallerin peşinden giden, çözümsüz sorunlara anlaşılmaz yanıtlar veren fildişi bir kulede oturan birisidir.”³ Bu durumda felsefeci ne yapmalıdır? Sorusu, ister istemez her felsefecinin kendisine göre bir konum belirlemesi gerektiğine işaret eder. Filozofların ya da felsefecilerin takınacağı tutum konusunda iki temel görüşten söz edilebilir, *ilki*: Halkın felsefeyi anlaması neredeyse olanaksızdır, bununla zaman kaybetmeye de, felsefecinin ya da felsefenin kendisini savunmasına da gerek yoktur. Herakleitos’un, halkın felsefeyi anlayamayacağını, doğrusunun da bu olduğunu söylediğini, bu nedenle

² Stanley M. Honer, Thomas C. Hunt, Denis L. Okholm. *Felsefeye Çağrı*, çev. Hasan Ünder; İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.46.

³ Ray Billington, *Felsefeyi Yaşamak*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1997, s. 23.

“Karanlık Herakleitos”⁴ adıyla anıldığını hatırlayıp, her türlü eleştiri ve alaya almalara ilgisiz kalmak; ya da Aristoteles’in söylemiyle “felsefe kendisi için yapılan bir bilimdir”⁵ deyip, bildiği yolda yürümektir. İkinci tutum da, felsefenin neliğine ilişkin soruların öğrenmek amaçlı olduğu, her şeyden öte bu etkinliği yapmaya karar vermiş kimselerin yaptığı işin neliğine ilişkin sorularına yanıt verilmesinin doğallığı, bu nedenle de felsefenin başlangıcından günümüze gelinceye kadar ne işle uğraştığı, bireye ve toplumlara ne verdiğine ilişkin kimi bilgiler aktarmanın gerekliliği olarak ifade edilebilir. Zor olsa da, yaptığı etkinliğin gerekliliğine inanan felsefeci ikinci tutumu tercih etmelidir. Çünkü bir çok ünlü felsefeci felsefe okumanın yararına değinmeden geçememiştir. Bilginin herhangi bir türünü ele alırken, muhatap kitlenin merakının giderilmesi çok önemlidir. Sınav sisteminin bir sonucu olarak felsefe öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun “tesadüfen” felsefe öğrencisi olduğu gerçeği görülürse, felsefenin neliği tartışmalarını önce felsefe kurumlarından başlatmak gerektiği kolaylıkla anlaşılabilir. Bu durumda felsefeyi bilerek seçmeyen öğrencilerden çok iyi felsefeciler çıkabileceği unutulmamalıdır. Felsefe yolcuları kazanmak için, felsefe öğretme konumunda bulunan kişiler bir biçimde, derinlemesine yapılacak soruşturma ve bilgilerin, bilgi edinme mutluluğunu en üst seviyede yaşamının sağlayıcısı olduğu yönünde kaygı taşımadıklarını belirtmelidirler. Bir örnek olması açısından İskoç felsefeci Sir William Hamilton’ın ilk derslerinden birisinde, felsefeyi mutluluğu elde etme aracı olarak betimlemesini anmak isteriz. Ancak, Hamilton’un, felsefenin ağır ve düzeyli bir akıl ya da zihin bilimi olduğu gerçeği göz ardı edilmeyip, kısa yoldan pratik sonuçlar elde edilmesi beklenmemesi, felsefi etkinlikte bulunan kişi zamanla farklı yetilere sahip olacağını ve felsefe yapmanın ayrıcalığını yaşayacağını farkında olabileceği uyarısına da dikkat çekmek gerekir.⁶

Bildirimiz, soru sormada ve verdiği yanıtlarda hiç bir dogma tanımayan felsefenin, kendisini değişik kesimlere kabul ettirmesinde yaşadığı güçlüklerin yanlışlığını göstermeye katkıda bulunmak, felsefenin basit anlamda herkes için, bilimsel anlamda her disiplin için vazgeçilmezliğine dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır. Burada, “felsefenin neliği” tartışmalarında daha çok akademik çevrelerce dile getirilen olumsuz tutumlar eleştirilecektir. Böyle bir bildiri sunmanın gerekliliği, biri Türkiye dışında olmak üzere, tarih, sosyoloji, psikoloji ve fizik alanlarında doktora yapmış olan dört akademisyen dostumun içerik olarak birbiriyle aynı olan ve “felsefenin artık işlevini tamamladığı, belki

⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967, s. 32.

⁵ Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, s. 84.

⁶ Sir William Hamilton, *Lectures on Metaphysics* By, Bart. Ed. H. L. Mansel & John Veitch, London, 1870, s. 43

tarihsel bir disiplin olarak okutulabileceği” biçiminde ifade edebileceğim anlayışa karşı çıkmak düşüncesiyle ortaya çıkmıştı. Her bilim insanını aynı kategoride değerlendirmek yanlış olsa da, bu tür bir felsefeyi algılayış biçiminin azımsanamayacak kadar yaygın olduğu yadsınamaz. Öyle bir algılamaya izin verir görünüyorsa bile, bu bildiri bir felsefe savunması (apologia) değildir. Çünkü felsefenin buna ihtiyacı yoktur. Bütün karşı çıkışlara ve gereksiz olduğu iddialarına karşın varlığını sürdürmesi bunun en büyük kanıtıdır. Ancak her yerde kılı kırk yaran felsefecinin, karşılaştığı kimi itirazlara da duyarsız kalması beklenemez. Şimdi sırasıyla felsefeye farklı bakış tarzlarıyla ilgili değerlendirmelerimize geçelim.

Felsefenin çok yönlülüğünü, felsefeye bakışı, ona yüklenen görevi, kısacası felsefenin algılanış biçimi ile ilgili tavırları *felsefenin soğuk, sıcak* ve *ılık yüzü* ifadelerini kullanıp basit bir terminoloji oluşturarak betimlemeyi deneyeceğim. Anlaşılması ve pratiğe uygulanması zor felsefe söz konusu edildiğinde *felsefenin soğuk yüzünü*, anlaşılması kolay ve açık, günlük hayatın “neden ve niçinler”i çerçevesinde değerlendirilen, öte yandan roman ve benzeri kitaplarla sevdirmeye çalışılan popüler felsefeyi ele alırken *felsefenin sıcak yüzü* ifadesini seçtim. Başlıkta yer alan *felsefenin ılık yüzü* deyişi ile de, diğer iki görünüş biçimini de içerisinde barındıran, ancak gerekliliği bir kısım akıl yürütmelerle anlaşılabilir, ilgili alanın sıradan bir disiplin olmadığını ortaya koyacak, doğrudan pratiğin içinde yer alan etik, estetik, siyaset, hukuk, edebiyat, din gibi alanlarla ilgili felsefeyi, diğer yandan da dil bilimleri, fen bilimleri ve tıp da dâhil birçok bilim alanlarını kastediyorum.

Felsefenin entelektüel düzeyi çok yüksek kimselerce -yani filozoflarca- ortaya konan bir etkinlik olduğu, bunun yalnızca belirli bir düzeye ulaşmış kimselerce anlaşılabilen, bazen de bütün çabalara karşın anlaşılabilen bir disiplin olduğu genel kabul gören bir görüştür. Felsefenin bütün alanlarını kapsayan bir etkinlik olmadığı anlamına gelen bu görüşün, dışarıdan bakılan ve pek de doğru olmayan bir görüş olduğu belirtilmelidir. Çünkü felsefe ile uğraşan herkes, bir biçimde felsefi bakış açısının yaşamın her noktasında etkisini gösterdiğini fark eder. Ancak filozofların da zaman zaman zorlandıkları felsefi derin düşünceler (refleksiyon, meditasyon) ölçü alındığında, felsefenin güç olmasının yanında soğuk bakılan bir alan olduğu kabul edilmelidir. Felsefe tutkusu en üst düzeyde olduğu bilinen kimi filozofların konuya ilişkin açıklamaları ve itirafları bu gerçeği göstermektedir. Önce Hume’un iki ayrı eserinde kullandığı çok açık ifadeleri aktaralım. Şöyle diyor ünlü filozof: “...İnsan aklındaki çelişkiler ve eksiklikler karmaşasının kesif görüşü üzerimde öylesine etkili oldu ve beynimi öylesine kızıştırdı ki, tüm inanç ve uslamamayı inkâr etmeye hazırım ve hiçbir görüşe giderek bir başkasından daha olası ya da olabilir diye bakamıyorum. Neredeyim, ya da neyim? Varoluşumu hangi nedenlerden türetirim ve hangi duruma

geri döneceğim? Kimin iyiliğini elde etmeye çalışayım ve kimin öfkesinden korkmalıyım? Hangi varlıklar kuşatır beni, kimin benim üzerimde etkisi ve benim kimin üzerinde etkim vardır? Tüm bu sorularla kafam karıştı ve kendimi hayal edilebilecek en acıklı durumda, en koyu karanlık tarafından kuşatılmış ve her organ ve yetinin kullanımından bütünüyle yoksun bırakılmış bir durumda hissediyorum. Ne mutlu ki, akıl bu bulutları dağıtmaya yeteneksizken, doğanın kendisi bu amaç için yeterlidir. Beni bu felsefi melankoli ve abuk sabukluktan doğa kurtarır. Yemek yerim, bir tavla oynarım, söyleşilere katılırım; dostlarımla mutluymumdur ve üç dört saatlik eğlenceden sonra, bu kurgulara geri döndüğüm zaman bunlar öylesine soğuk, gergin ve saçma görünürler ki, içimden onlara daha öte girmek gelmez.”⁷ Hume’un “zor felsefe” (abstruse) dediği felsefe türüyle ilgili ikinci değerlendirmesi de şöyle: “...Filozof kuytu köşesini bırakıp ortaya çıkınca kayboluverir. İlkelerinin bizim gidişatımızda neredeyse hiç etki yapmaması nedeniyle de bu felsefenin vargılarının hepsinin duygularımızın şiddet ve coşkusu önünde toz olup gittiği görülür. (Bu tavır) Derin görüşlü filozofu da sıradan bir adam düzeyine indirir.”⁸ Aristoteles’in, “hayatın bütün ihtiyaçları ve konforu ile ilgili şeyler tatmin edilmiş olduğundan felsefi bilgi aranmaya başlamıştır, felsefe yalnızca kendisi için yapılır,” yargısı bir başka örnek olarak verilebilir. Felsefe eserlerinde felsefenin soğuk yüzünü, başka bir deyişle düşünmede, anlatmada ve anlamadaki güçlüğü örnekleyecek çok sayıda filozof ve yapıtı vardır. Aristoteles’in Metafizikinin bazı bölümleri, Hume’un başyapıtı olarak kabul edilen, İnsan Doğası Üzerine Bir Deneme adlı eserinde ele aldığı “benlik”, “zorunluluk”, “nedensellik” tartışmaları, neredeyse matematiksel ilişkilere bile şüphe ile yaklaşması, bu tür metafizik sorunların bir melankoli benzetmesiyle açıklanmaya çalışılması, Kant’ın “akıl” eleştirileri, kategoriler öğretisi gibi aşkın örnekler felsefenin soğuk yüzüne örnek verilebilir.

Felsefenin sıcak yüzüne gelince, bu konuda da birçok örnek sunulabilir. Yukarıda olduğu gibi tarihsel bir sıralama ile Platon’un kolay anlaşılabilir diyaloglarını, Stoacılarından, Epiktetos,⁹ Marcus Aurelius¹⁰ gibi düşünürlerin ahlaki öğütler içeren yapıtlarını ve çeşitli *ütopya* türlerini örnek verebiliriz. Bunlara ek olarak, *Sofi'nin Dünyası* gibi roman türünde filozofların felsefeleri ile bir ölçüde varoluşçu olarak bilinen felsefecilerin yazdıkları romanların cazibesıyla ilgi gören felsefeyi de

⁷ David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 250.

⁸ David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, The Open Court Publishing Co., Chicago, 1927, s.3

⁹ Epiktetos, *Düşünceler ve Konuşmalar*, çev. Burhan Toprak, İnkılâp ve Aka Yayınevleri, İstanbul, 1967.

¹⁰ Marcus Aurelius, *Düşünceler*, çev. Şadan Karadeniz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

buna katabiliriz. Bu popüler felsefe algılamasına bakarsanız her söylenen sözün felsefi bir alt yapısı vardır, *sanki sokaktaki her meraklı kişi felsefecidir*; hele, Descartes'in ünlü "Düşünüyorum öyleyse varım" ya da Nietzsche'nin "Tanrı öldü" sözü bir yerlerden aklında kalmışsa, felsefeci görünmek için yeterli bir kanıt sayılabilir! Felsefenin soğuk, ya da sıcak yüzü ifadeleri ile andığımız her iki felsefe türü de bir ölçüde felsefenin içerisinde olup, birincisi de ikincisi de vazgeçilmezdir. Ancak, tek yanlı bakış açısı felsefeyi hak etmediği noktalara götürebilir. Birincideki soğukluk insanı felsefeden uzaklaştırma, ikincisi de felsefeyi sıradan bir etkinliğe dönüştürme riski taşırlar.

Bizim üzerinde daha çok durmak istediğimiz felsefe türü, hem kuramsal hem pratik yönleri önemli olan, özellikle son dönemde neredeyse bütün bilim ve sanat dallarında ortaya çıkan her şeyin bir felsefesi olması gerektiğine vurgu yapan "İlk yüzlü felsefe" olacaktır. Bilim felsefesi, Hukuk felsefesi, İktisat Felsefesi, Zihin Felsefesi, Siyaset Felsefesi, Ahlak Felsefesi, Kültür Felsefesi, Biyoloji Felsefesi, Din Felsefesi, Eğitim Felsefesi gibi adını neredeyse her alana yayabileceğimiz felsefe türlerinin varlığı bile işimizin çok da zor olmadığını gösterebilir.¹¹

Felsefenin görevini tamamladığına ilişkin en ciddi gözükten eleştiri türü Jaspers'in "Bilimsel inancı olan bir kimse için en kötüsü felsefenin bilinebilecek ve bu nedenle de elde bulundurulabilecek genel geçerlik taşıyan bir sorundan yoksun olduğu savıdır," sözü ile güzel bir biçimde ifadesini bulan yaklaşımdır.¹² Bu yaklaşımı savunanlara göre felsefe, felsefe tarihi bilgisiyle merakın giderilebileceği bir disiplin olarak görülmektedir. Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Psikoloji, Sosyoloji vb. her bilimin şöyle ya da böyle bir pratiğinden söz etmek mümkündür, ancak felsefe için böyle bir pratikten söz edilemez. Örneğin "Fizik bilimi, buluşları aracılığıyla, kendisinden tümüyle habersiz olan sayısız insana yararlı olur. Bu nedenle fizik biliminin tavsiye edilmesi öğrenen üzerindeki etkisinden değil, insanlığa kazandıracakları nedeniyle olur. Bu düşünceyi baştan kabul eden bir fizik öğrencisi ya da bilinçli bir başka kişi ne fiziğin ne kimyanın ne de biyoloji ya da matematiğin gerekliliği konusunda kuşkuya yer olmadığını düşünür."¹³ Bir kimyacı için kimya bilimi olmadan hayatın düzenli olarak sürmesi bile olanaklı değildir! Kim

¹¹ Felsefe disiplinlerinin çeşitliliği ile ilgili geniş bilgi için bkz. Alwin Diemer, "Felsefe" *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, derleyen ve çev. Doğan Özlem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 11–28.

¹² Karl Jaspers, *Felsefe Nedir?* Çev. İ. Zeki Eyuboğlu, İstanbul, 2001, s. 53. Betül Çotuksöken'in, Yaman Örs'ten yaptığı bir aktarımda, "Temel bilimlerin alanında ve toplu olarak bilimsel alanlar, evrenin içeriğini tüketebiliyorlarsa, felsefe için geriye ne kalmaktadır" sorusuna Örs'ün, "felsefe bilimin kavramlarını inceleyen bir üst etkinlik" yanıtını verdiğini belirterek konuyu tartışmaktadır. Bkz. Betül Çotuksöken *Felsefeyi Anlamak felsefe ile Anlamak.*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 36.

hangi alanla ilgilenirse ilgilensin, onun uğraş verdiği bilim olmadan yaşamdan söz edilemez. Bu bir anlamda doğru da olabilir. Fakat böyle bir yargıya varılabilirse burada da söz söyleme belki felsefecinin hakkı olacaktır. Eğer, bu savı ortaya koyanlar en azından felsefeye giriş diye bir ders okumuş olsalardı, yaptıkları bilimin bir biçimde felsefe olduğunu anlayacaklardı. Ancak ne yazık ki felsefecilerin aynı tutku ile alanlarına sarıldıklarını söylemek zordur. Felsefeci alanının vazgeçilmezliğine kendisini inandıramazsa bir anlamda bindiği dalı kesmiş olacaktır. Felsefeye bu tür karşı çıkışların yalnızca geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde değil, ileri denilen ülkelerde de bulunduğu bilinmektedir. Russell'ı da çok sert bir tepki vermeye götüren etkenin de bu tür bir tartışma olduğu anlaşılmaktadır; şöyle diyor filozof: “...Eğer felsefenin değerini belirtme çabalarında başarısızlığa düşmek istemiyorsak, önce zihnimizi, yanlış olarak gerçekçi denilen adamların önyargularından kurtarmalıyız. Bu sözcüğün genellikle kullanıldığı anlamda ‘gerçekçi’ adam, yalnızca özdeksel gereksemeleri gözü gören, insanların bedenleri için beslenmeleri gerektiğini düşünüp de zihne de besin sağlamak gerektiğini unutan adamdır.”¹⁴ Russell’ın pozitif bilimlerin ve sonuçlarının kastedilerek seçildiği anlaşılan “gerçekçi” kavramının kullanımına ilişkin itirazı Albert Einstein’in, kendisinin *History of Western Philosophy* (Batı felsefesi Tarihi) adlı yapıtına yazdığı önsöz ile daha iyi anlaşılabilir. Çünkü “gerçekçilik”, “kesinlik” gibi kavramlar felsefede baştan beri tartışılmalı da, bu gün pozitif bilimlerin de ihtiyatla kullanmaları gereken, çok değişik anlamlara çekilebilen spekülatif kavramlardır. Bu durumu görenlerden birisi Einstein olduğuna göre, doğrudan fizik ile felsefe, dolaylı olarak da diğer bilimlerle felsefe arasındaki ilişkiye dikkat çekmesi açısından ünlü fizikçinin, Russell’in yukarıda anılan eserine yazdığı takdim yazısı önemlidir. Einstein söz konusu yazısında, felsefe tarihinin önemine vurgu yapıp, önce Russell’ın bilgi kuramı üzerine bir şeyler yazmak isteyip, sonra konunun güçlüğünü görünce fizikle ilgili olanlarla kendisini sınırlamak zorunda kaldığını belirtiyor. Ancak, alçak gönüllülük hissi veren bu yaklaşım onun Berkeley’den Hume’a, Spinoza ve Kant’dan Hegel’e kimi filozofların en

¹³ Bertrand Russell, *Felsefe Sorunları*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 137.

¹⁴ Russell’ı bu sonuca götüren değerlendirme şudur: “Birçok insanın, bilimsel ilerlemelerin veya yaşamın sıkıntılarının etkisiyle, felsefenin ne yararı ne zararı olan, gereksiz kılı kırk yaran bir tavırla bilinmesi olanaksız konular üzerindeki çalışmalarından başka bir şey olmadığını düşünenlere karşı ne cevap verilmesi gerekir? Fizik bilimi, buluşları aracılığıyla, kendisinden tümüyle habersiz olan sayısız insana yararlı olur. Bu nedenle fizik biliminin tavsiye edilmesi öğrenen üzerindeki etkisinden değil, insanlığa kazandıracakları nedeniyle olur. Bu durumda felsefenin faydalı olmadığı anlaşılıyor. Ancak felsefenin bilenlerine olan katkısının da dolaylı olarak yaşadıkları topluma katkısı hesaba katılırsa aynı değeri ona da vermek gerekir.” Bkz. *a.g.e.*, aynı yer.

önemli felsefi öğretilerinden ustalıkla söz ettiği gözden kaçırılmazsa, bilimle felsefenin ne denli iç içe olduğu gerçeği daha kolay anlaşılabilir. “Russell’ın felsefi çözümlerini okurken Hume duyulur perde arkasından” sözleriyle konuya hâkimiyetini de hissettirir Einstein.¹⁵

Felsefi tartışma konularının bilimsel çabalarla koşut bir biçimde ilerlemesi gerektiğine ilişkin kanıyı yalnızca Einstein gibi kişilerle sınırlamamak gerekir. Bu konuda çok sayıda örnekten söz edilebilir. Burada, doğa felsefesi, doğa bilimleri ilişkileri bağlamında bir örnek daha verelim: “Yöntemler fenomenlere uygun düşmüyorsa elenebilirler, ama fenomenler her zaman için kendilerine uygun niceliksel yollarla sağın biçimde ele alınabilirler. Buna karşılık modern fizik, ilkece, bu konuda artık ötesine geçilmez sınırlar bulunduğunu (Planck’ın etki kuantumu), yani fenomenlerin “ölçülebilirlik”lerinde aşılmaz engellere gelip dayanıldığını belirtir. Buradan bakıldığında, bir nesnenin “gözlemlenme”sinden nasıl söz edilebileceği problematiktir. Buradaki sorun, yalnızca mutlak sağlamlıkta (tam hassas) ölçümlerin olanaksızlığı da değildir (Born “kesinlik” fikrinin fiziksel bakımdan artık anlamsız olduğunu göstermiştir); hatta artık “gözlem” dediğimiz şeyin yorumunda bir değişiklik yapma gereğine ilişkindir.”¹⁶ Bu alıntılar, kişileri pozitif bilimlerin de felsefenin kimi alanları gibi kesinlikten yoksun bir alan olduğu, dolayısıyla güvenilebilir hiçbir yol bulunmadığı gibi bir yanlış yoruma götürmemelidir. Burada felsefenin, her zaman, yer ve koşulda, şu *mutlaktır, kesindir* gibi yargılara karşıt tavır geliştiren bir disiplin olduğu, bunun haklılıklarının da görüldüğüne dikkat çekilmektedir.

Felsefenin yaşamsal önem taşıdığı alanlardan bir başkasına örnek olarak da Hukuk alanı verilebilir. Hak ve adalet kavramlarının kökenleri, anlamları, doğal mı yoksa yapay birer kurum mu oldukları biçiminde sorulabilecek basit sorulardan başlayıp, hukukun ve hukukçunun izleyeceği yöntem, hukuki etkinliklerin arka planları üzerinde akıl yürütmelere değin her tartışmanın felsefi bir zemini olduğu bilinmektedir. Yasaların ve hukuki ilkelerin yalnızca biçimleri, kalıcı çözümler getiremez. Yasalara kaynaklık eden gerekçelerin sağlam olması, biçimden çok özün önemli olması da düşünülmesi gereken başka felsefi bir esastır. Her bir hukuk insanının tutarlı bir iddianame hazırlaması, ya da herhangi bir yargıda bulunması sağlam bir vicdani kanı, kıvrak bir zekâyâ sahip olması ile doğrudan ilgilidir. Bu tip pratiklerin daha çok felsefi birikim ve beceri ile olanaklı olacağı bilinen bir husustur. En eski felsefe konularından birisi olarak kabul edilen hukuk felsefesi ile ilgili

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul, 2002, C. I, s. 23–29.

¹⁶ Gert König, “Doğa Felsefesi” (*Günümüzde Felsefe Disiplinleri* içerisinde), çev. Doğan Özlem, İstanbul, İnkilap Kitabevi, s. 442–443.

tartışmalar bu kanyı taşımak için yeterince bilgi sunmaktadır. Doğal hukuk, pozitif hukuk, adalet, vicdan, hüküm çıkarma (içtihat) gibi konular felsefi alt yapı olmadan hak ettiği ölçüde anlaşılabilir konular değildir. Yalnızca biçimsel yasalardan yola çıkan hukuk adamının “hukukun ruhuna” uygun bir karar vereceği tartışmalıdır. O nedenle “kanun adamı” ile “hukuk adamı” arasında bir ayırım olduğundan hep söz edilmiştir. Buradaki incelik ve tartışma doğrudan felsefenin ilgi alanına girer.

Konu felsefenin ilgili olduğu her alanı ele alarak örneklendirilebilir. Siyaset, ekonomi, tarih, ahlak, edebiyat, fizik, kimya, biyoloji, astronomi, tıp... hemen her alanda felsefenin önemi konusunda yukarıdakilere benzer akıl yürütmeler yapılabilir, felsefenin önemi ortaya konabilir. Ancak felsefenin hangi alana ne gibi katkısı olduğu yolunda doyurucu açıklamalar yapmak bu bildirinin sınırları içerisinde yapılacak kadar kısa değildir.

Felsefenin hem bir etkinlik olarak kişisel, hem de toplumsal yaşamda göze çarpan vazgeçilmezliği ve yararları çerçevesinde şunlar rahatlıkla öne sürülebilir: Her şeyden önce “insan nedir” Sorusunun yanıtı bile doyurucu bir biçimde verilemediğine göre felsefenin görevini tamamladığını söylemek olanaksızdır. Sorunun güçlüğü onun ötelenmesi ya da bir kenara atılması anlamına gelmez. Felsefe insanın boş inançlardan (hurafe) kurtulmasında en etkili araçtır. Bilimlerde sıçramalara olanak verir; siyasetçinin, bilim adamının, din adamının, hukuk adamının kalitesini artırır; toplumlar için önemli bir değer kabul edilen ahlaki yükümlülükler felsefe içerisinde tartışılıp bir uzlaşmaya varılabilir. Bu tür değerlendirmelere örnek olması bakımından Hume’un görüşleri önemlidir. “Felsefe sayesinde devlet adamı mevkileri daha büyük bir ince görüş ve incelikle dağıtmasını ve denkleştirmesini bilmiş, hukukçu, daha metotlu ve daha ustalıkla prensiplere göre muhakeme yürütmüş, komutan bile, hem disiplinine daha kapılamlı bir düzen vermiş hem de plan ve yapılarında daha geniş bir sezgi göstermiş olur.” Hayatta tutabileceğimiz en hoş ve masum yol, bizi bilginin ve öğrenmenin peşi sıra götürendir. Karanlık göz için olduğu kadar zihin için de acı vericidir.¹⁷

Aristoteles, felsefenin bilimlerin de üstünde bir yere sahip olduğunu şu ifadelerle anlatmaktadır: “Duyularımızdan hiçbirine bilgellik olarak bakmayız. Çünkü onlar bize hiçbir şeyin nedenini, örneğin ateşin neden sıcak olduğunu söylemezler, sadece onun sıcak olduğunu söylerler.”¹⁸ Nedenler ve niçinlerle soru sormanın ölçüsü kişilerin hayal dünyasına, entelektüel düzeyine göre değişir. Birisi günlük bir planın parçalarından öteye soru sormazken, bir diğeri dünyayı kurtarmaya çalışır! Kişi,

¹⁷ Hume, *Enquiry*, s. 7.

¹⁸ Aristoteles, *Metafizik*, s. 79.

yapmak istediği işin durumuna göre mümkün, imkânsız, nedenli, nedensiz, varsayıma ya da deneye dayalı vs, akıl yürütmelerde bulunabilir. Kimi kendi varlığını bile merak konusu yapmazken, başka biri varlık felsefesinin en ince ayrıntılarına kadar gitmeye çalışır. Jaspers'e göre "Felsefe insanların uyandıkları yerde her bilimden önce ortaya çıkar."¹⁹ "Felsefeyi yadsıyan, bilmeden kendince bir felsefe geliştirir."²⁰ Popper'e göre de felsefe zorunlu bir etkinliktir, çünkü hepimiz bir sürü şeyi veri kabul ederiz ve bu varsayımların birçoğu felsefi niteliktedir; özel yaşayışta, siyasette, işimizde ve yaşamımızın başka her alanında.²¹ Bu felsefenin akademik bir etkinlik ya da uzmanlık olmadığını, başlıca profesyonel felsefecilerin yazılarını incelemekle de sınırlı kalmayıp, yaşanan ve hepimiz için önem taşıyan bir şey olduğunu savunan bir görüştür.²² . Yine Jaspers, "İyi işlenmiş felsefe bütün bilimlerle şöyle ya da böyle bağlantılıdır,"²³ derken, Heidegger de, "Eğer felsefe bilimlerden önce gelmeseydi ve onlarından gitmeseydi, tabii ki bilimler hiçbir zaman var olmazlardı" der²⁴.

Felsefenin güç anlaşılması veya bazı yönleriyle de anlaşılmasını gerekçe gösterip gereksizliğine inanmak da tutarlı bir karşı duruş değildir. Güç anlaşılacak, soyut olmak bir şeyin gereksizliğini gösterseydi, hiç bir bilim dalının, halkın pratiğini ilgilendirdiği kadarının dışında gerekliliğinden söz edilemezdi. Soyut matematiğin, akademik düzeyde bir kimya ya da fiziğin pratik yaşamda karşılaşılan hangi güçlüğü çözmeye yarayabileceğini, onun gerekliliğine inanmayana kim izah edebilir? Böyle bir pratikten yola çıkarak bu bilimlerin gereksizliği nasıl savunulabilir? Newton, Einstein gibi bilim adamlarını buluşlara götüren düşüncenin alt yapısında felsefi öngörülerin yattığı unutulmamalıdır. Felsefe yalnızca merak giderme değil, vizyona sahip olma, geçmişi ve mevcut durumu makul bir biçimde açıklama, geleceğe yönelik öngörülerde bulunmadır. Kısa bir bilim tarihi gezintisi bilimle felsefenin ne kadar birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğinin örnekleriyle doludur.

Felsefeye soğuk bakılma nedenlerinden birisi olarak filozofların mutlak otorite tanımamaları da etkili olmuş olabilir. Otorite sahipleri, otoritelerinin sarsılacağı kaygısıyla, felsefeyi gereksiz, filozofu da tehlikeli bulabilirler. Bu bile felsefeyi ve filozofları yeterince

¹⁹ Jasper, *a.g.e.* s. 54.

²⁰ *A.g.e.*, s. 57.

²¹ Bryan Magee, *Karl Popper'in Bilim Felsefesi*, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 14.

²² Magee, *a.g.e.*, s. 14

²³ Jaspers, *a.g.e.*, s. 53.

²⁴ Martin Heidegger, *Nedir Bu Felsefe*, çev. Ali Irgat, Afa Yayınları, İstanbul, 1995, s. 30.

tanımamaktan doğan tümüyle doğru olmayan bir yargıdır. Çünkü felsefe kışkırtan, sorgulanmaz denilen dogmaları sorgulayan, hesap soran, ayartan bir etkinlik olduğu kadar da, içe kapanan, yetinmeyi bilen, ihtiras ve tutkuları sınırlamayı öngören bir özelliğe sahiptir. Kynikler ve Stoacılar buna örnek olarak verilebilir. Felsefe isteyen istediği yöne götürmede yardımcı olan bir etkinliktir. Felsefe iddialı olmakla birlikte, dayatan değil, karşıtının da doğru olabileceğini hesaba katmayı öğreten bir disiplindir. Aykırılıklar hiçbir alanda olmadığı kadar felsefede yer bulurlar.

Göreceli olarak, son dönemlerde olumlu bir felsefe eğiliminden söz edilebilir belki, ama istenilen ölçüde felsefe öğretilmesi için yeterli elemanın olmadığını kabul etmek gerekir; ancak, onun temel bir disiplin olarak ilgili alanlarda okutulması için yeterli çabanın gösterildiği de söylenemez. Örneğin fen bilimleri ile uğraşanlar adeta bilim tarihini ve bilim felsefesini felsefecilere bırakmışlar, kendilerini laboratuarlara hapsedmişlerdir. Aristoteles'in şu sözünü anımsatmakta yarar var: "Bilimler arasında kendileri için ve sırf bilmek amacıyla aranan bilimler, sonuçlarından dolayı aranan bilimlerden daha fazla bilgeliktir. Nihayet yönetici bilim bilgeliktir diğerlerinin de ona tabi olması gerekir." Bir bilim ne ölçüde nedenleri araştırıyorsa o ölçüde öğreticidir ve dolayısıyla değerlidir. Çünkü öğretmek her şeyin nedenlerini söylemektir."²⁵

Felsefenin bir tutku, bir bilgelik sevgisi olduğu bilinmektedir, o nedenle felsefe okumanın bir iş kapısı olarak algılanmaması gerekir. Bu yönde oluşabilecek sorulara güzel bir yanıt olması bakımından bir alıntı uygun olacaktır: "Felsefeyi incelemenin ve felsefe yapmanın bütün gerekçesi, felsefenin, onunla uğraşanların yaşamları üzerinde etkisiyle ilişkilidir. Felsefeyi incelemek, üniversiteden sonra "daha iyi bir iş" ile sonuçlanmayabilir; fakat sonuç, "daha iyi bir yaşam" olabilir. Felsefe, öğrencinin üniversitede incelediği diğer bazı bilgi dallarından farklı olarak, genellikle para açısından kazançlı bir kariyere götürmez; fakat bu nedenle felsefenin pratik hayatta yararsız olduğu söylenemez. Felsefe birincil olarak fikirler hakkındadır ve fikirlerin pratik yaşamımızda etkilerini görmek için çok uzağa gitmemiz gerekmez. Sadece İsa'nın, Karl Marx'ın, Adam Smith'in, John Locke'un, Mohandas Gandhi'nin, Martin Luther King'in ya da Simone de Beauvoir'in felsefelerinin siyasal ve toplumsal etkilerini anımsamak yeter. Bu kişilerin bazıları yoksulluk içerisinde yaşamışlar, hatta bazıları düşünceleri nedeniyle yaşamlarını yitirmişlerdir. Ama Sokrates'in söylediği gibi, "en önemli şey yaşam değil, iyi yaşamdır."²⁶ Bu alıntıdan, felsefenin tümünden insanı işsiz

²⁵ Aristoteles, *Metafizik*, s. 82.

²⁶ Honer, & Hunt, Okholm, *Felsefeye Çağrı*, s. 25–26.

bıraktığı sonucunu çıkarmak da yanlışır. Ülkemizde, felsefecilerin de en az diğler alanlar kadar iş ve kariyer sahibi olma şansı vardır.

Felsefecileri, felsefenin gerekliliğı konusunda açıklama yapmaya mecbur eden etkenlerin başında felsefenin toplumlarda hak ettiğı ölçüde öneminin kavranamamış olması gelir. Bunun çok değışik nedenleri arasından ilk akla gelenleri bir bildiri sınırları çerçevesinde sıralamaya çalıştık. Bu konuda yazılmış çok sayıda kitap, makale ve bildiri vardır. Ancak, Wittgenstein'in şu güzel sözü her felsefecinin ilkesi olmalıdır: "Yazımın, başkalarını düşünme sıkıntısından kurtarmasını değıl, eğer olanaklıysa insanın kendi düşüncelerini harekete geçirmesini istiyorum."²⁷ Aksi halde, felsefenin yaygınlaşması güçleşecektir.

* * *

**(The Warm Face of Philosophy:
A Contribution to the Arguments on the Nature of Philosophy)**

ABSTRACT

In this paper, I strive to point out essential character of philosophy. I think philosophy is a principal discipline for all sciences. And it was common to bestow on inquiry into many different subjects, provided that it was guided by canons of rationality since from earlier times to present days. All present days discipline began as branches of philosophy, and this process of seperation ic continuing. Anyway, philosophical inquiries appear in various disciplines and in everyday life.

Keywords: *Philosophy, Life, Society, Sciences.*

Kaynakça

Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1996.

Aurelius, Marcus, *Düşünceler*, çev. Şadan Karadeniz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

²⁷ Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, çev. Deniz Kanit, Küyerel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 8.

- Billington, Ray, *Felsefeyi Yaşamak*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Çotuksöken, Betül, *Felsefeyi Anlamak felsefe ile Anlamak*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2000
- Diemer, Alwin, “Felsefe” Günümüzde Felsefe Disiplinleri, derleyen ve çev. Doğan özlem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Epiktetos, *Düşünceler ve Konuşmalar*, çev. Burhan Toprak, İnkılâp ve Aka Yayınevleri, İstanbul, 1967.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967.
- Hamilton, Sir William, *Lectures on Metaphysics* By, Bart. Ed. H. L. Mansel & John Veitch, London, 1870.
- Heidegger, Martin, *Nedir Bu Felsefe*, , çev. Ali Irgat, Afa Yayınları, İstanbul, 1995.
- Honer, Stanley M., Thomas C. Hunt, Denis L. Okholm, *Felsefeye Çağrı*, çev. Hasan Ünder, Ankara, 2003.
- Hume, David, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, The Open Court Publishing Co., Chicago, 1927.
- Hume, David, *İnsan Doğas Üzerine Bir İnceleme*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Jaspers, Karl, *Felsefe Nedir?* Çev. İ. Zeki Eyuboğlu, İstanbul, 2000.
- König, Gert, “Doğa Felsefesi” Günümüzde Felsefe Disiplinleri içerisinde, çev. Doğan Özlem, s. 442–443.
- Magee, Bryan, *Karl Popper’in Bilim Felsefesi*, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, İstanbul, 2002.
- Russell, Bertrand, *Felsefe Sorunları*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2000.
- Wittgenstein, Ludwig, *Felsefi Soruşturmalar*, çev. Deniz Kanıt, Küyerel Yayınları, İstanbul, 2000.
- Wittgenstein, Ludwig, *Tractatus Logico Philosophicus*, çev. Oruç Aruoba, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.